

Grönbok - Skadeståndstalan vid brott mot EG:s antitrustregler

Näringsdepartementet

2006-02-10

Dokumentbeteckning

KOM(2005) 672 slutlig

Grönbok - Skadeståndstalan vid brott mot EG:s antitrustregler

Sammanfattning

Syftet med grönboken är att fastställa de viktigaste hindren för ett mer effektivt system för skadeståndsanspråk och att föreslå olika alternativ för ytterligare diskussion och tänkbara åtgärder för att underlätta skadeståndstalan.

Sverige håller med kommissionen om att alla möjligheter att förbättra tillämpningen och efterlevnaden av konkurrensreglerna bör genomlysas. Sverige avser att yttra sig över grönboken.

1 Förslaget

1.1 Innehåll

Grönboken handlar om skadeståndstalan i samband med överträdelser av artikel 81 och 82 i fördraget (antitrustlagstiftningen). Skadeståndstalan i antitrustmål fyller funktionen av att kompensera dem som lidit skada av ett konkurrenshämmande beteende vilket bidrar till att upprätthålla en effektiv konkurrens i gemenskapen (avskräckande effekt). EG-domstolen har även fastställt i den sk. Couragedomen (C-453/99) att fördraget ger individer som lidit skada till följd av brott mot konkurrenslagstiftningen rätten att kräva skadestånd. Målet med grönboken är att fastställa de viktigaste hindren för ett mer effektivt system för skadeståndsanspråk och att föreslå olika alternativ för ytterligare diskussion. Skadeståndsanspråken gäller både vid *följdförfaranden*, dvs. mål där en civilrättslig talan väcks efter det att en

konkurrensmyndighet är fastställt en överträdelse och vid *fristående förfarande*, dvs. talan som väcks utan en konkurrensmyndighet tidigare fastställt en överträdelse.

Grönboken ställer ett antal frågor som är baserade på den utredning som kommissionen gjort i kommissionens arbetsdokument, vilken finns som bilaga till grönboken.

1.1.1 Tillgång till bevismaterial

Skadeståndsprocesser i antitrustärenden kräver vanligtvis en utredning som omfattar stora mängder fakta. Den största svårigheten med denna typ av ärenden är enligt kommissionen att bevismaterialet inte är lätt tillgängligt och innehas av den part som gör sig skyldig till det konkurrenshämmande beteendet. Att den som väcker talan har tillgång till sådant bevismaterial är enligt kommissionen ett krav för att talan om skadestånd skall kunna föras på ett fungerande sätt. Kommissionen överväger därför om en skyldighet att överlämna handlingar eller på annat sätt ge tillgång till bevismaterial skall införas. Detta är särskilt viktigt när det gäller fristående förfaranden.

På liknande sätt överväger kommissionen om det skall göras obligatoriskt för den svarande parten att lämna ut handlingar som har överlämnats till en konkurrensmyndighet. I ärenden där kommissionen eller en nationell konkurrensmyndighet har genomfört utredningar anser kommissionen det vara troligt att dessa innehåller bevismaterial som kan vara viktigt för en part som väcker talan i följdförfaranden. I de tvistemål som följer kan sådant material vara till hjälp för att styrka skadeståndsanspråk. För att begränsa konkurrensmyndigheternas administrativa belastning bör enligt kommissionen tillgången till dessa handlingar arrangeras direkt mellan parterna.

Regler om bevisbörda och beviskrav kan också vara till hjälp för käranden i detta avseende. Frågan om bevisvärdet av de nationella konkurrensmyndigheternas beslut är enligt kommissionen av särskilt stor betydelse.

1.1.2 Krav på skuld

I många medlemsstater finns det krav på skuld (*culpa*) när det gäller ersättningsyrkanden och skadeståndsmål. I några av dessa medlemsstater presumeras *culpa* föreligga om en handling är olaglig enligt antitrustreglerna. I andra finns det ingen sådan presumtion. De skuldkriterier som krävs för ersättningsyrkanden bör därför övervägas enligt kommissionen.

1.1.3 Skadestånd

Flera frågor avser den faktiska omfattningen av ersättningsyrkandet. För det första måste ersättningsens storlek fastställas. Det finns flera möjliga

definitioner, särskilt sådana som bygger på idén om kompensation eller återkrav av olagliga vinster. Det bör också enligt kommissionen övervägas om eventuella ersättningar skall inbegripa ränta och i så fall hur mycket ränta som skall betalas och hur den beräknas. Dubbel ersättning enligt domstolsbeslut, antingen automatiskt eller på vissa villkor, kan enligt kommissionen diskuteras för överträdelser i form av horisontella karteller.

Förutom det rättsliga fastställandet av skadeståndet som skall tilldömas är kvantifieringen av skadestånd en nyckelfråga enligt kommissionen. Ett flertal ekonomiska modeller har utvecklats för att beräkna skadestånd under komplicerade omständigheter. Det bör enligt kommissionen övervägas huruvida dessa modeller skall användas vid skadeståndsmål.

1.1.4 Ansvarsförskjutning och den indirekte köparens ställning

Ett försvar med åberopande av ansvarsförskjutning, avser den rättsliga hanteringen av omständigheten att ett företag som köper från en leverantör som är involverad i ett konkurrenshämmande beteende kan lindra sin ekonomiska förlust genom att överföra överpriserna till sina egna kunder. De skador som orsakas genom konkurrenshämmande beteende kan därför övervältras längs leverantörskedjan eller t.o.m. i sin helhet drabba den sista köparen, nämligen slutkonsumenten. I rättsligt hänseende måste det enligt kommissionen klargöras om den överträdande parten har rätt att använda detta argument till sitt försvar. På samma sätt måste de indirekta köparnas ställning klargöras, eftersom överpriserna också kan ha övervältrats på dessa.

Ett försvar med åberopande av ansvarsförskjutning gör att skadeståndskraven blir betydligt mer komplicerade, eftersom den exakta fördelningen av skadan mellan de olika leden i leverantörskedjan kan bli extremt svår att bevisa. Problem i fråga om beviskrav drabbar även anspråk från indirekta köpare, eftersom dessa eventuellt inte kan styrka omfattningen av de skador de åsamkats eller kausalsambandet med det olagliga förfarandet.

1.1.5 Att försvara konsumenternas intressen

Av praktiska skäl är det högst osannolikt, för att inte säga omöjligt, att konsumenter och köpare med små skadeståndsanspråk kommer att inleda förfaranden med anledning av brott mot antitrustlagstiftningen. Det bör därför enligt kommissionen övervägas på vilka sätt dessa intressen kan skyddas bättre genom kollektiv talan. Utöver det särskilda skyddet av konsumenternas intressen kan kollektiv talan även användas för att konsolidera ett stort antal mindre ersättningskrav till en enda talan och därmed spara tid och pengar.

Regler om ersättning för rättegångskostnader spelar en viktig roll när det gäller att uppmuntra till respektive avskräcka från att väcka talan. Mot bakgrund av att såväl gemenskapslagstiftningen som Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna kräver effektiv tillgång till domstol i fråga om civilrättsliga skadeståndsanspråk, bör det enligt kommissionen övervägas hur kostnadsregler kan underlätta sådan tillgång.

1.1.7 Samordning av offentlig och privat tillämpning

Kommissionen anför att offentlig och privat tillämpning kompletterar varandra och därför bör samordnas på bästa möjliga sätt. Konkurrensmyndigheternas beslut kan få stor betydelse för de klagandes faktiska möjligheter att styrka sina yrkanden. Bästa möjliga samordning mellan privat och offentlig tillämpning är särskilt viktig för samordningen mellan ansökningar om nedsättning av böter i offentlig tillämpning och skadeståndstalan. Både reglerna om förmånlig behandling och civilt ansvar bidrar genom sina effekter till samma mål: att avskräcka företag på ett mer effektivt sätt från att gå in i karteller.

Hur skadeståndskrav påverkar tillämpningen av reglerna om förmånlig behandling bör diskuteras i syfte att slå vakt om deras effektivitet. Därvid anser kommissionen att det bör beaktas att tillämpningen av reglerna om förmånlig behandling i allmänhet är till nytta för privata parter i skadeståndsmål, eftersom dessa regler hjälper till att avslöja hemliga karteller.

1.1.8 Behörig domstol och tillämplig lag

Bestämmelser om domstols internationella behörighet finns i förordningen (EG) nr 44/2001 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område (Bryssel I-förordningen). Talan kan väckas vid domstol i den medlemsstat där svaranden har hemvist eller där skadan inträffar. Staten där skadan inträffar kan vara a) den stat där händelsen som ger upphov till skadan inträffar eller b) den stat där effekten uppstår. Käranden kan välja vilken av staterna talan väcks i. Enligt artiklarna 6, 27 och 28 i förordningen kan olika mål som har samband sinsemellan samordnas.

I fråga om tillämplig lag för civilrättsliga anspråk hänvisar kommissionen till sitt förslag till förordning om tillämplig lag för utomobligatoriska förpliktelser (Rom II-förordningen). Eftersom skadeståndsanspråken oftast avser skadegörande handlingar faller de inom den föreslagna förordningens tillämpningsområde. Den grundläggande regeln i förslaget är att lagen i det land där skadan uppkommer tillämpas (artikel 3). I förhandlingarna om förordningen diskuteras en särskild bestämmelse om antitrustfallen (i artikel 5) som närmare klargör hur den principen skall tillämpas i de fallen.

I grönboken frågar kommissionen efter inställningen till fyra möjliga regler enligt följande. Om huvudregeln i ROM II-förslaget att lagen i det land där skadan inträffar bör tillämpas, om det behövs en särskild regel som klargör hur huvudregeln om effektlandets princip skall tolkas i fråga om antitrust, en särskild regel för antitrust enligt vilken domstolslandets lag tillämpas och slutligen en rätt för den skadelidande att välja tillämplig lag vid skada i flera länder.

1.1.9 Övriga frågor

Med tanke på att skadeståndsmål i samband med överträdelser av antitrustlagstiftningen är så komplicerade är det enligt kommissionen särskilt viktigt att ta hjälp av sakkunniga för att domstolsförhandlingarna skall bli så effektiva som möjligt. Om domstolarna utnämnde de sakkunniga skulle kostnader eventuellt kunna sparas in eftersom det skulle behövas färre experter. Detta skulle även enligt kommissionen medföra att man minskade risken för att en mängd sakkunniga lämnar motstridiga utlåtanden, beroende på sina klients utgångspunkter.

Avbrott i eller förlängning av preskriptionstider kan ha stor betydelse för att garantera att talan om skadeståndsanspråk verkligen kan väckas, särskilt när det gäller följdförfaranden.

Vid varje talan om skadestånd krävs det att ett orsakssamband kan konstateras. Ett orsakssamband mellan en överträdelse och en skada kan visserligen vara särskilt svårt att bevisa på grund av de ekonomiskt komplicerade frågor som ingår i utredningen, men själva den juridiska innebörden i begreppet orsakssamband, på det sätt som den har utvecklats genom medlemsstaternas rättspraxis, torde enligt kommissionen inte i sig själv utgöra något betydande hinder för de klagande. Kravet på orsakssamband bör dock enligt kommissionen inte leda till att de som har lidit förluster på grund av överträdelser av antitrustlagstiftningen utestängs från möjligheterna att få ersättning för dessa förluster.

1.2 Gällande svenska regler och förslagets effekt på dessa

1.2.1 EG:s konkurrensregler

De materiella reglerna i EG:s konkurrensrätt är direkt tillämpliga och gäller i Sverige.

De grundläggande antitrustreglerna finns i EG-fördragets artiklar 81 och 82. Artikel 81 reglerar samarbete mellan företag. Artikel 82 gäller missbruk av en dominerande ställning.

Någon uttrycklig bestämmelse om rätt till skadestånd på grund av överträdelse av artikel 81 eller 82 i EG-fördraget finns inte inom EG-rätten. Vissa skadeståndsrättsliga principer har utvecklats i EG-domstolens praxis.

Rätten till skadestånd för överträdelse av EG:s konkurrensregler torde vara beroende av tillämplig nationell rätt. Om nationell rätt ger en möjlighet till skadestånd vid överträdelser av nationell konkurrensrätt, skall även överträdelser av EG:s konkurrensrätt ha motsvarande följder.

1.2.2 Svensk konkurrensrätt

Konkurrenslagen (1993:20) har i stor utsträckning EG-rätten som förebild och innehåller i likhet med EG-rätten förbud mot konkurrensbegränsande samarbete i 6 § och mot missbruk av dominerande ställning i 19 §.

Regler om skadestånd finns i 33 § konkurrenslagen. Sedan den 1 augusti 2005 gäller att om ett företag uppsåtligt eller av oaktsamhet överträder förbuden i 6 eller 19 § eller i artikel 81 eller 82 i EG-fördraget, skall företaget ersätta den skada som därigenom uppkommer. Även andra än företag och avtalsparter har numera rätt till skadestånd med stöd av bestämmelsen. I detta sammanhang förlängdes även preskriptionstiden för rätten till skadestånd enligt konkurrenslagen till tio år efter skadans uppkomst. Preskriptionstiden kan avbrytas och ny preskriptionstid kan börja löpa.

1.2.3 Rättegångsregler

Av 35 kap. 1 § rättegångsbalken framgår att det råder fri bevisprövning i svensk rätt. Det innebär att all bevisning, oavsett hur den åtkommit, får användas som bevisning (fri bevisföring), dels att domen vid värderingen av den föreliggande bevisningen inte är bunden av legala regler (fri bevisvärdering).

Enligt 38 kap. 2 § rättegångsbalken gäller som huvudregel att den som innehar skriftlig handling, som kan antas äga betydelse som bevis, är skyldig att förete handlingen. Domstolen kan med stöd av 4 § samma kapitel förelägga den som är skyldig att förete skriftlig handling som bevis att också förete handlingen (editionsföreläggande). Sådant föreläggande kan enligt 5 § samma kapitel förenas med vite.

Grupptalan kan föras vid svensk domstol i enlighet med lagen (2002:599) om grupprättegång.

Enligt 18 kap. 1 § rättegångsbalken gäller såsom huvudregel att den som räknas som tappande part i ett tvistemål skall ersätta motpartens rättegångskostnader.

Om det krävs särskild fackkunskap i målet kan rätten enligt 40 kap. 1 § rättegångsbalken inhämta yttrande från en eller flera personer med sådan kunskap. Av 3 § samma kapitel framgår att parterna bör få tillfälle att yttra sig över behovet av sakkunnig och vem som skall förordnas, innan

1.3 Budgetära konsekvenser

–

2 Ståndpunkter

2.1 Svensk ståndpunkt

Syftet med grönboken är att fastställa de viktigaste hindren för ett mer effektivt system för skadeståndsanspråk och att föreslå olika alternativ för ytterligare diskussion och tänkbara åtgärder för att underlätta skadeståndstalan både vid *följdförfaranden*, dvs. mål där en civilrättslig talan väcks efter det att en konkurrensmyndighet har fastställt en överträdelse och vid *fristående förfaranden*, dvs. talan som väcks utan att en konkurrensmyndighet i ett tidigare skede har fastställt en överträdelse av konkurrenslagstiftningen.

Sverige håller med kommissionen om att alla möjligheter att förbättra tillämpningen och efterlevnaden av konkurrensreglerna bör genomlysas. Sverige avser att yttra sig över grönboken.

Regeringen behandlade frågor om skadestånd enligt konkurrenslagen i proposition 2004/2005:117. I propositionen föreslogs att kretsen av skadeståndsberättigade enligt konkurrenslagen skulle vidgas. Detta skulle ske genom att begränsningen av ersättningsberättigade till ”ett annat företag eller en avtalspart” togs bort. Vidare föreslogs att skadeståndsreglerna skulle göras tillämpliga även på överträdelser av EG:s konkurrensregler i artikel 81 eller 82 i EG-fördraget. Regeringen uttalade att genom en utvidgning av kretsen av skadeståndsberättigade förväntades den reparatoriska effekten av konkurrensreglerna få ökat utrymme särskilt som lagen om grupprättegång kunde användas i de fall där det var fråga om ersättningskrav som det inte är praktiskt att driva till process vart och ett för sig. En utvidgad skadeståndsrätt för nya grupper av konsumenter och andra som inte är företag skulle också kunna öka konkurrenslagens preventiva verkan. Preskriptionstiden för rätten till skadestånd enligt konkurrenslagen föreslogs samtidigt bli förlängd från fem till tio år. Efter riksdagsbehandling trädde den föreslagna regleringen i kraft den 1 augusti 2005.

2.2 Medlemsstaternas ståndpunkter

–

2.3 Institutionernas ståndpunkter

2005/06:FPM45

–

2.4 Remissinstansernas ståndpunkter

–

3 Övrigt

3.1 Fortsatt behandling av ärendet

Synpunkter på grönboken kan lämnas fram till den 21 april 2006. Syftet är att kommissionen skall kunna ta ställning till om det är nödvändigt och lämpligt att vidta åtgärder på gemenskapsnivå för att förbättra förutsättningarna för att väcka talan om skadestånd i antitrustärenden.

3.2 Rättslig grund och beslutsförfarande

–

3.3 Fackuttryck/termer

–